

STOLETNICA GROHARJEVEGA ROJSTVA, SLIKARSKA KOLONIJA IN ODKRITJE SPOMENIKA IVANU GROHARJU

Stoletnica Groharjevega rojstva je bila v letu 1967 glavni povod nekaterim kulturnim vzgibom v Škofji Loki, ki je po letu 1965 ostala brez velikih škofjeloških poletnih prireditev, kakršnih smo bili vajeni od leta 1963 dalje. Čeprav so škofjeloške poletne prireditve zamrle, predvsem gledališki del, če ga smemo tako imenovati, pa so prav te prireditve dejansko pobudnik letošnji Groharjevi slikarski koloniji, glavnemu delu letošnjega praznovanja 100-letnice Groharjevega rojstva.

Zaradi kronistične vernosti je prav, da zapišemo tudi datum in pobudnika slikarske kolonije v Škofji Loki. Ob času prvih poletnih prireditev, še bolj pa ob času drugih smo načrtovali te prireditve širše, tako da bi poleg dramskih predstav in koncertov ter podobnih manifestacij prirejali še občasne razstave na gradu v galeriji, ki pa takrat še ni bila dograjena. Pestrost poletnega vrveža v Loki pa naj bi poživili tudi v samem mestu delujoči slikarji in slikarji gostje. Slikar Ive Šubic je tem načrtom dal končno obliko, ko je predlagal, naj bi po vzoru kolonij, ki se jih je sam udeležil, organizirali slikarsko kolonijo tudi v Škofji Loki. Njegov prvi, v rokopisu ohranjeni osnutek statuta slikarske kolonije je iz leta 1964 in ga hranimo poleg gradiva, ki se je nabralo o letošnji koloniji. Ta osnutek je služil kot predloga tudi slikarski koloniji v Izlakah in nekoliko spremenjen ter z naslovom Pravila Groharjeve slikarske kolonije v Škofji Loki služi še danes. Prav ob teh pravilih, ki določajo tako rekoč vse o koloniji, je potrebno zapisati tudi to, da je skupščina občanov letos ta pravila potrdila in ustanovila Groharjevo slikarsko kolonijo ter imenovala upravni odbor kolonije. Sredstva za kolonijo je odobril svet za kulturo, prosveto in telesno vzgojo pri občinski skupščini Škofja Loka, odbor za mednarodno leto turizma pa se je obvezal prispevati del sredstev, če bi bila

sredstva sveta za kulturo nezadostna. Pripravljalni odbor je po določiteli pravilnika povabil deset slikarjev za petnajst dni v Škofjo Loko. Nekateri slikarji niso imeli časa in so prišli v Loko samo za sedem dni. Odbor je potem povabil še nekaj slikarjev v kolonijo samo za sedem dni, tako da se je v prvi Groharjevi slikarski koloniji zvrstilo 14 slikarjev: Maksim Sedej, Dore Klemenčič-Maj, Cita Potokar, Oton Polak, Tone Leskovšek, Milan Rijavec, Ive Seljak-Čopič, Nikolaj Omerša, Marjan Tršar, Marjan Dovjak, Andrej Jemec, Miloš Požar in gost iz Češke Ivan Minařik ter predsednik kolonije Ive Šubic. Razumljivo je, da so bili tudi slikarji domačini vedno dobrodošli. Največ se je dela v koloniji udeleževal Franci Novinc, Boris Jesih pa je ravno takrat kopiral freske v Bohinju, zadržana je bila tudi Dora Plestenjak-Slana.

Tu podajati oceno kolonije je še preuranjeno, kajti prava ocena dela Groharjeve kolonije bo možna šele po več letih. Smemo pa povzeti nekatere misli iz letošnjih ocen in izjav samih slikarjev, ki so se te kolonije udeležili. Že stara ideja, ki so jo prvi prevedli v resničnost naši impresionisti, predvsem Jakopič in Grohar, je še bolj vzpodbujala k osnovanju slikarske kolonije v Škofji Loki. Tu sta slikala v naravi Jakopič in Grohar pred približno šestdesetimi leti, tu sanjala o nekakšni slikarski šoli, katere vzor sta videla v stari in tako rekoč prvi koloniji v francoskem mestecu Barbizonu, po katerem se je tudi Loke oprijelo ime »slovenski Barbizon«. Hotenje letošnje prve kolonije je bilo tudi ponovno oživenje tega imena. Delo impresionistov v sami Loki in njeni bližnji okolici je ostalo pri začetkih, tako da načrt, po katerem naj bi prav Škofja Loka postala središče slikarske šole, ni bil nikoli uresničen, pač pa je delo Jakopiča in Groharja ostalo na samem začetku: bila so to le prijateljska srečanja in skupno delo. Toda njuna ideja je še vedno živa in vodstvo kolonije je njune sanje povzelo. Želimo mestu vtisniti pečat slikarskega mesta, ohraniti mu ime slovenskega Barbizona. Zato je dobila kolonija tudi ime po Groharju in

ne samo zaradi proslave 100-letnice njegovega rojstva.

Odgovor na vprašanje, ki si ga vedno znova zastavljamo o pomenu kolonij nasploh in posebej o Groharjevi slikarski koloniji, so dali sami udeleženci. Slikarstvo se je namreč v zadnjih dvajsetih letih umaknilo med štiri zidove ateljejev in črpalo likovne ideje zgolj še iz slikarjeve fantazije, spominskega gradiva ter — ne prerediti — iz dela drugih slikarjev. Doba »kozolčarjev«, kakor so zmerjali impresioniste, in doba slikarjev krajinarjev, ki so delali pod vedrim nebom, je minila. Samo redki posamezniki so še delali zunaj v naravi, pa še ti so neredko iskali motive, ki so jih potem abstrahirane in transponirane prenašali na platno. Počasi vodi tak način dela v okostenelost, v neke vrste akademizem. Če pa je narava večni in neizčrpni vir likovnih idej, omogočajo prav kolonije slikarjem ponoven stik z naravo, kjer je ponovno srečanje z njo važen element, še važnejši pa je intenzivno delo v pokrajini. Sami slikarji so ob koncu dela izjavljali, da so po dolgotrajnem delu v ateljejih presenečeni nad množico slikarskih problemov, ki jih delo v naravi odpira. Delo v naravi ni le povratek k njej, temveč hkrati povratek k skupnemu jeziku, s katerim se sporazumevata izpovedovalec — umetnik ter gledalec, k skupnemu jeziku med ljudmi, torej ne le k naravi kot objektu upodabljanja, temveč k človeku, kateremu je umetnost v prvi vrsti namenjena.

Polemika, ki se je razvila ob tej izjavi ter pri ugotovitvi tega rezultata slikarskih kolonij, je ugovarjala, češ da so slikarji tudi sami dovolj delali v pokrajini. Toda to delo, kot že omenjeno, nima skupinskega značaja in mnogo slikarjev je v naravi iskalo zgolj efekte, ki so jih kot kuriozum vnašali v svoja dela, bilo bi jih pa sram, pokazati sliko — pokrajino. To so razmišljanja, ki pa bi nas pri tej kroniki zapeljala predaleč, kajti kot že rečeno, bo pravo vrednost dela v slikarskih kolonijah pokazala prihodnost.

Še neka druga misel je, ki pa je povezana z denarjem, potrebnim za uredništev kolonij. Danes so stroški že znani in ne presegajo 6.000 novih dinarjev. Za ta denar pa bo ostalo leta 1968 po razstavi v galeriji loškega muzeja mestu Skofji Loki kot gostitelju slikarjev kar štirinajst umetniških del. Cene slik pa so danes visoke in tako slikarji s svojimi deli vrnejo gostitelju še enkrat več, kot pa so znašali stroški za prvo kolonijo. Gre za neke vrste nov način odkupovanja umetniških del, če gledamo skozi denar na slikarske kolo-

nije. Prav gotovo pa bodo dela, ki bodo ostajala v Skofji Loki po vsaki koloniji in razstavi, predstavljala čez nekaj let pravo bogastvo. Vsak udeleženec kolonije mora namreč poslati čez leto dni najmanj dve deli za razstavo. Na razstavi pa bo komisija odbirala slike, in sicer od vsakega slikarja po eno. Število slik bo po petih letih naraslo čez petdeset, kar predstavlja že pravo bogastvo, hkrati pa se bo seveda začel nov problem, ki se je po štirih letih dela kolonije v Izlakah že pokazal. Tolikšno število del bo prej ali pozneje zahtevalo poseben prostor za stalno razstavo. Možno pa je prirejati s takšnim fondom slik tudi občasne razstave, vezane na določen motiv. Ti problemi so danes že pred očmi muzeju, ki bo hranil slike, za končno rešitev pa še ni odločitve.

Začetek Groharjeve slikarske kolonije je bil določen na 22. julij 1967, in sicer v Sorici, slikarjevi rojstni vasi in pred njegovo rojstno hišo. Na pobudo predsednika občine tovariša Zdravka Krvine smo že nekaj mesecev prej pregledali stanje te stavbe in ugotovili, da je nujno potrebna popravila. Turistično društvo Sorica in krajevna skupnost sta se obvezala, da bo sta vodila to delo, seveda s finančno pomočjo občinske skupščine. Delo je bilo v redu opravljeno do 22. julija, rojstna hiša Ivana Groharja prebeljena, spominska plošča obnovljena in pred vhomom sta bila postavljena dva mlaja. Okolico rojstne hiše so počistili in uredili učenci osnovne šole v Sorici pod vodstvom upravitelja. Delavci loškega muzeja pa so očistili in uredili slike v zbirki zgodnjih Groharjevih del, ki je nameščena v župnišču. Tako pripravljena je Sorica pričakala goste, ki so prišli na proslavo 100-letnice Groharjevega rojstva. Ob 18. uri so fanfare naznanile začetek slovesnosti, nakar je navzoče pozdravil predsednik krajevne skupnosti Sorica, podrobneje je o samem delu govoril neumorni predsednik turističnega društva Sorica tovariš Nace Frelih, ki je tudi vodil celotno slovesnost, napovedoval govornike in bil hkrati še pevoval domačemu zboru, ki je med posameznimi govori zapel nekaj pesmi. Clani kulturno umetniškega društva »Ivan Grohar« so recitirali nekaj odlomkov iz Cankarja ter pesem Vojeslava Moleta o Groharju. V imenu društva slovenskih likovnih umetnikov je govoril predsednik akademski slikar Zoran Didek. Ker imamo zapisan samo govor ravnatelja muzeja Andreja Pavlovca, ki ga je nekoliko spremenjenega bral tudi ob

otvoritvi spomenika Ivanu Groharju, ta govor objavljamo v celoti:

»Spoštovani in dragi gostje, prav lep pozdrav vsem, ki ste se prišli poklonit spominu na rojstvo soriškega velikana Ivana Groharja, ki je tu pred sto leti zagledal luč sveta in od koder ga je življenje odplavilo in ga po štirih decenijah odložilo na Navju v Ljubljani. Svojo umetniško pot je začel kot samouk in se s te stopnje povzpел na prestol slovenske umetnosti kot eden izmed četverice velikanskih slovenskih impresionistov. Toda v življenju je ostal samouk, kar ga je vedno znova in znova upogibalo, teplo in trgalo, mu vzelo ponos in zdravje, ni mu pa moglo vzeti njegovega umetniškega poslanstva, ki ga je izpolnil kljub kratkemu življenju. In to je tisto; kar danes slavimo, njegovo neminljivo delo, v katerega je položil svoje srce, srce velikega umetnika in človeka. Prav neverjetno je, da mu prav danes mnogi, premmogi delajo krivico, skoro enako tisti izza njegovega življenja. Ne da bi se poglabili v pesem njegove Pomladi ali Sejalca, ob vsakem njegovem delu zavistno vzdiknejo in izrekajo milijonske številke, ki naj danes predstavljajo vrednost Groharjevih del. Samo to vidijo v Groharjevih delih, ne pa tiste pesmi čistega in trpinčenega slikarjevega srca, ki je tako visoko nad vsakdanjostjo. Prosim, ne tako gledati na Groharjevo delo, ne tako vsakdanje, kakor da smo brez srca in brez oči, kakor da smo kramarji brez duše zabredli v globino teme in ne zaznamo več klica slikarja svetlobe, našega Ivana Groharja.

Morda ga prav v današnjem času še vedno spremlja samo peščica ljubiteljev, ki so brez predsodkov in za katere ni Groharjeva slika samo določena denarna vrednost, ampak cenijo njegove slike zaradi mogočne pesmi njegovih barv, ki odzveneva v srcih gledalcev. Morda je teh ljudi nekaj več ali nekajkrat več, kot jih je bilo na pogrebu, morda gledam na to tudi preveč črnogledo, preveč občutljivo in prav srečen bom, če se motim, če je Groharjevih privrženec po srčni strani še mnogo in mnogo.

Kaj več kot to povedati o Groharju je težko. Njegovo življenje je popisano prav do vseh podrobnosti. Enako tudi njegovo delo. Spomin nanj zamre pa zopet oživi ob takih prilikah, kakršna je danes, kakršna je skozi vse letošnje leto, leto Groharjeve stotnice rojstva. Obledeli napisi na ploščah se takrat obnoe in skušajmo obnoviti tudi občutja naših src. Obnovimo to, kakor skušamo obnoviti tista

prisrčna srečanja impresionistov pred približno šestdesetimi leti, ko sta se Jakopič in Grohar srečala v Podroštu. Nato sta skupaj slikala v okolici Škofje Loke, ki je tako dobila naslov slovenskega Barbizon, mesta, kjer se shajajo slikarji, da bi slikali v naravi. Prav to smo že dolgo skušali obnoviti in uresničili danes, ko s to proslavo stotnice Groharjevega rojstva pričenjamo tudi prvo Groharjevo slikarsko kolonijo, prvo delovno srečanje slikarjev, predvsem mladih, ki naj bi s skupnim delom v naravi v okolici Loke, ali v Poljanski dolini ali v Selški dolini ali tu v Sorici ustvarjali na podoben način, kakor sta pred tolilikimi leti Grohar in Jakopič utemeljila prvo slikarsko kolonijo.

Spet bomo videli, kakor takrat, na odprtem polju ali v skritem kotu, slikarsko stojalo in slikarja pred platnom in v duhu si bomo hoteli predstavljati sliko izpred šestdesetih let, ko sta tako stala vsak za svojim stojalom Jakopič in Grohar.

S to željo se poklanjam spominu velikega Soričana ob stotnici njegovega rojstva.

Konec kolonije je bil tudi združen s proslavo, ne v Sorici, temveč v Škofji Loki v Groharjevem naselju, kjer smo odkrili spomenik slikarju impresionistu Ivanu Groharju in tako na najdostojnejši način končali s praznovanjem 100-letnice njegovega rojstva. Načrte za spomenik je naredil inž. arh. Tone Mlakar, doprtni portret je delo akademskega kiparja Toneta Logondra, v bron je plastiko vliil akad. kipar France Rotar, marmornati podstavek je iz hotaveljskega sivega marmorja, ki ga je v podjetju Marmor Hotavlje obdelal kamnosek Maks Justin, črke pa je vklesal Viktor Kosmač. Iz poročila, ki ga je k načrtu priložil inž. arh. Tone Mlakar, povzemam nekatere njegove misli, ki pojasnjujejo, zakaj smo postavili spomenik, in namen postavitve v novem naselju. Vsak kraj želi postaviti svojim zaslužnim rojakom spomenike in tudi v Škofji Loki je ta ideja že stara, ki pa je prav ob 100-letnici Groharjevega rojstva dozorela tako, da se je loška javnost kot prvemu oddolžila prav temu velikanu barv in čopiča. Lokacija za spomenik je bila izbrana v zelenem trikotniku pred novo trgovino soseske, ki nosi Groharjevo ime, in za Dolenčevo domačijo, kjer je Grohar večkrat bival. Hkrati je s spomenikom obeležena tudi skorajšnja zgraditev soseske. Spomenik je zasnovan brez vsake zahteve za veličastno plastično pojava, kar naj služi predvsem Sorici. Namen spomenika je le poudariti ime, ki

ga nosi ta urbanistični predel — novi del mesta. Nosilec bronaste plastike je marmornati lik pravokotnega preseka s poševnim nastavkom za plastiko. Celna ploškev je brušena, vanjo je vklesan napis: »Ivan Grohar (1867—1911). slikar.«

Ostale tri ploskve so grobo obdelane, pri tleh je podstavek kaneliran. Danes je spomenik na nekoliko pustem kraju in se predvsem bije s fasado nove trgovine. Toda to bo čez nekaj let drugače, ker je za spomenikom in pred trgovino ob robu zelenice predvideno zelenje, ki bo poudarilo samostojnost plastike, hkrati pa bo tudi zasenčevalo pročelje trgovine.

Preden opišem samo odkritje, moram omeniti reakcije večnih nehvaležnežev, ki jim je vsaka kulturna dejavnost odveč. In ubogi Grohar tudi tokrat pri posameznikih ni bil zaželen, spomenik jim je bil odveč, čeprav je v ponos in okras mestu. Stroški zanj pa so minimalni, saj je stal točno 7.994 novih dinarjev in 64 par. To je odbor Groharjeve slikarske kolonije poravnal iz preostanka od škofje-loških poletnih prireditelj; kar je odobril svet za kulturo, prosveto in telesno vzgojo, del pa je prispevalo stanovanjsko podjetje, ki mu gre javna zahvala, da je pobudo kulturnih delavcev sprejelo z odprto roko in tako dejansko omogočilo ali bolje povedano, dalo podlago za postavitev spomenika in za vse tiho delo pred samim odkritjem. Pri tem je omembe vredna posebnost, da razen seje sveta za kulturo, prosveto in telesno vzgojo same priprave in kasnejše delo niso zahtevale nobene seje. Spomenik je bil odkrit v nedeljo 6. avgusta ob 18. uri. Slovesnost so najavile fanfare, nakar sta govorila Andrej Pavlovec in predsednik skupščine občine Škofja Loka Zdravko Krvina, ki je spomenik tudi odkril.

Z odkritjem spomenika je končala delo tudi prva Groharjeva slikarska kolonija v Škofji Loki, končalo se je praznovanje 100-letnice Groharjevega rojstva.

Andrej Pavlovec

NAŠ AMERIŠKI ROJAK DR. F. J. KERN

Cetudi so ljudje po naših krajih zelo skromno živeli, ponekod v večni denarni stiski in boju zoper revščino, vendar se v času pred prvo svetovno vojno niso tako množično odseljevali v Ameriko, kakor npr. iz Bele krajine. Tako rodbine po loškem ozemlju nimajo toliko ameriških stricov kakor drugod. Imamo pa v Ameriki odličnega rojaka, ki je skozi 60 let

deloval kulturno in politično med jugoslovanskimi izseljenci. To je Frank Javh-Kern iz Breznice. V ZDA je prišel l. 1903 kot 16 letni dijak, letos 18. marca pa je na svojem domu v Euclidu pri Clevelandu ob Eriejskem jezeru slavil 80-letnico. Poskusil je vse težave izseljenca, ki pride brez sredstev v tujino in se z lastnimi močmi dokoplje do pomembnega položaja v novem svetu. Ameriškim Slovincem in tudi drugim mnogo pomeni kot zdravnik, politik in družbeni delavec. Sam o sebi je napisal: »V javnem delovanju mi je blaginja slovenskega naroda tu in v domovini glavni smoter, potem šele osebna korist.«

France Javh, ameriški Frank Kern, se je rodil 18. marca 1887 kot deveti otrok Ovnčeve kajžarske družine v Breznici pod Lubnikom. Sprva je hodil v Loko v hribovsko šolo, ki je imela pouk le enkrat na teden. Potem je mati izprosila, da so ga vzeli k nunam za »mucka«, ki je ministriral in opravljal manjša dela, zraven pa obiskoval redno šolo. Leta 1898 je šel na gimnazijo v Kranj, tam je imel kosilo in večerjo v dijaški kuhinji, zajtrk pa je zaslužil z inštruiranjem. Po treh letih šolanja v Kranju je dobil po posredovanju Andreja Karlina, poznejšega tržaškega in lavantinskega škofa, prosto stanovanje in hrano v Alojzijevišču v Ljubljani, kjer je obiskoval l. državno gimnazijo. Veliko veselje je imel do knjig. S spoštovanjem je prebiral vsako književno novost. Pri Giontiniju si je nabavil učbenike italijanskega, francoskega, ruskega, češkega in poljskega jezika. Tolstojev Vstajenje je bral v izvirniku. Ko je bil star 14 let, je v počitnicah šel na Triglav. To je bilo takrat, ko je bilo planinstvo pri nas v povojih, kar nekaj posebnega.

Ko je postal vodja Alojzijevišča mrki in odljudni Jože Gruden, so se začeli petošolci dogovarjati, da zapuste ta zavod. V počitnicah po petem razredu je Javh preprosil slovenskega župnika iz St. Paula v Minnesoti, da ga je vzel s seboj v Ameriko. Ta je namreč zbral na obisku stare domovine enajst dijakov za semenišče v St. Paulu. Odpotovali so skozi Prago in Hamburg in prispeli z ladjo v New York 12. avgusta 1905. France Javh je bil takrat star 16 let. Sprejeli so ga v semenišče v St. Paulu, kjer je takrat študiralo 26 slovenskih dijakov. Nadškof John Ireland, irskega porekla, je bil Slovincem naklonjen, bil je Strossmayerjev znanec. V semenišču je Javh z vso vnemo študiral, predaval in debatiral v dijaškem društvu »Baraga«. Pri profesorju Ryanu, ki je bil podobno usmerjen kakor naš Krek, se je